

Lezing over Leiderschap en Etnisch Habitus

Naar aanleiding van de 100ste verjaardag van Jagernath Lachmon

Door prof. dr. Ruben Gowricharn,
bijzonder hoogleraar Hindostaanse Diaspora Studies, Vrije Universiteit Amsterdam

Amsterdam, 25 september 2016

Dames en Heren,

Dit jaar zou Jagernath Lachmon, als hij in leven zou zijn, honderd jaar worden. Hij is een van de langst levende actieve politici in de wereld geweest en politiek leider van de Hindostanen die in Suriname afwisselend de grootste of op één na de grootste groep was. Het is dus logisch de vraag te stellen wat deze politieke leider heeft betekend voor Hindostanen, voor Suriname en voor de politiek in het algemeen. De vraag bevat drie elementen, die drie gedaanten van Lachmon onthullen: als leider van een etnische groep, als nationaal politicus, en als iemand wiens betekenis het groeps- en nationalistische denken overstijgt. Met dit laatste bedoel ik dat hij een type leider zou kunnen zijn dat iets toevoegt aan de plurale samenleving.

De gestelde vraag suggereert dat de invloed van Lachmon beperkt is tot diens politieke leven. Ik zal proberen duidelijk te maken dat dit een onjuiste assumptie is. De kenmerken van Lachmon's denken werken door in het VHP-leiderschap en zijn kenmerken geworden van de VHP-partijcultuur. Om dat duidelijk te maken zal ik Lachmon in een breder kader moeten situeren, niet alleen in de Surinaamse politieke geschiedenis, maar ook in de bredere context van plurale samenlevingen, met name van de Caraïbische regio.

Ik zal in deze lezing kritisch terugblikken op de erfenis van Lachmon. Ik leer mijn promovendi dat je kritiek moet verwelkomen, dat kritiek noodzakelijk is om te groeien en om er beter van te worden. In de wetenschap is kritiek een voedingslijn, je kan er niet zonder. In de politiek is dat lastig, daar moet je soms je mond houden en je loyaliteit demonstreren. En als Hindostaan ben je helemaal de klos omdat Hindostanen lichtgeraakt zijn, weinig kritiek dulden en nog minder ermee willen en kunnen doen. En toch vind ik dat een lezing over Jagernath Lachmon een kritische reflectie moet zijn, opdat je handvatten krijgt waarmee je verder kan gaan. Het huidig en toekomstig VHP-leiderschap kan daar haar voordeel mee doen, als zij tenminste wil leren van de geschiedenis. Van belang is te beseffen dat het niet zozeer gaat om wat ik vandaag hier zal zeggen, maar dat kritiek en discussie cruciale ingrediënten zijn van vooruitgang. Ook van politieke vooruitgang.

Ik zal niet m'n best doen om diplomatiek te zijn, want het leidt tot bewoordingen die vatbaar zijn voor verschillende interpretaties. Dat leidt weer tot misverstanden en die zou ik graag willen vermijden. Bovendien moet je in een crisis – daar zit Suriname politiek en economisch in - duidelijk zijn. Aan beleefdheid, vaagheid en wolligheid hebben we op dit moment niet veel. Wij hoeven het ook niet met elkaar eens te zijn, als we mekaar maar verstaan en met elkaar kunnen blijven communiceren. En al is Lachmon jarig, ik meld u dat ik hem niet zal bewieroken. Dat is een triviale en kinderlijke behoefte. Als u dat wilt, had u beter een dansfeestje kunnen organiseren.

Mijn antwoorden op de gestelde vraag – wat heeft Lachmon betekent voor Hindostanen, voor Suriname en voor de politiek in het algemeen - weergeven een persoonlijke visie. Ze zijn vatbaar voor kanttekeningen en commentaar. Die mag u rustig hebben, want daar gaat het bij mij niet om. Ik gebruik deze bijzondere dag als een gelegenheid om stil te staan bij de verdiensten en feilen van Lachmon's leiderschap. Dus om van hem te leren. Alleen zo, door hem serieus te nemen, kunnen we Lachmon adequaat eren.

Ik zal uw geduld op de proef stellen door in het eerste deel stil te staan bij het karakter van de plurale samenleving en de politiek ondergeschikte plaats van Hindostanen in de meeste van die samenlevingen. Ik betoog dat die ondergeschikte plaats in belangrijke mate zelfverkozen is en verklaar die situatie met het begrip etnische habitus. Vervolgens betoog ik dat het leiderschap van Lachman ook gekenmerkt werd door deze etnische habitus, al had Lachmon daarbij z'n eigenaardigheden. Ik vervolg met de stelling dat Lachmon's kenmerken na zijn dood tot op heden hebben doorgewerkt in het VHP-leiderschap waardoor de partij niet is opgewassen tegen de huidige problemen in Suriname. Ik besluit met het beantwoorden van de drie gestelde vragen.

De plurale samenleving

Dames en heren, een plurale samenleving is een samenleving die bestaat uit verschillende etnische groepen. Tussen deze etnische groepen bestaat soms een sociale en politieke afstand, wat onschuldig kan zijn en soms ook niet. In een dergelijke samenleving, zoals Suriname, is het vraagstuk van leiderschap van eminent belang. Leaders in dit type samenleving vertegenwoordigen etnische groepen. Hiertoe behoren ook groepen die zich niet als etnisch beschouwen, maar zich als nationaal of nationalistisch presenteren. In de politieke wetenschap wordt alom erkend dat nationalisme een etniciteit is, of dat gepaard gaat raciaal en cultureel menging of niet. De Brits-Jamaicaanse socioloog Stuart Hall sprak van 'nieuwe etniciteiten' om de opkomst van deze nieuwe groepen te duiden. Als u dit uitgangspunt accepteert, dan begrijpt u dat ook het leiderschap van etnisch gemengde of nationalistische groepen 'etnisch leiderschap' is. Zo beschouwd hebben we te maken met twee soorten etnische groepen: cultureel traditionele en dus herkenbare groepen, en nieuwe groepen die weigeren zich als een etnische groep te afficheren, maar zich wel zo opstellen en gedragen, wat bijvoorbeeld tot uiting komt in de onderlinge banden, inclusief huwelijken, de geslotenheid naar andere groepen toe, en een bindende groepsideologie die vaak samenvalt met een partij-ideologie.

Ik vind de groeiende groep van raciaal gemengden in Suriname en de NDP mooie voorbeelden van nieuwe etniciteiten. Beide categorieën zijn in meerdere opzichten met elkaar verbonden, kijken naar op de traditionele etnische groepen, en claimen een morele superioriteit en nationale oriëntatie. Het ontstaan van nieuwe etniciteiten verandert het cultureel plurale karakter van de samenleving niet. Wat wel verandert zijn de samenstelling van de groepen en hun culturen. Maar let op: deze veranderingen gelden ook voor de traditionele etnische groepen. Of we het nu hebben over Marrons, Hindostanen of Chinezen, vergeleken met veertig jaar geleden zijn deze groepen aardig veranderd in gezinsleven, religieuze beleving, taalgebruik en omgangsvormen. Ik blijf ze gemakshalve duiden met traditionele etnische groepen omdat ze historisch herkenbaar zijn gebleven.

De plurale samenleving is politiek en wetenschappelijk bekritiseerd. Zo leeft in beide kampen het hardnekkig idee voort dat verschillende etnische groepen in één staatsverband raciale onlusten met zich mee zal brengen. En inderdaad zijn er voorbeelden te over die deze opvatting ondersteunen. Dichtbij huis hebben we te maken met Guyana waar sinds de jaren zestig etnische conflicten tussen

Hindostanen en Creolen zich soms openlijk en soms sluimerend voordoen. Elders op de wereld tref je eveneens etnische conflicten aan die meestal een economische en religieuze inslag hebben en die altijd gepaard gaan met machtspolitieke aspiraties. Denk aan de huidige conflicten in Irak of aan de strijd tussen de Hutus en Tutsis in Ruwanda, de conflicten op de Balkan, en nu in Syrië.

Verschillende vooraanstaande politicologen hebben er echter vaker op gewezen dat deze etnische conflicten zich voordoen bij een zeer kleine minderheid van etnische groepen of landen. Het grootste deel van de plurale samenleving heeft geen etnische conflicten gekend. Maar omdat conflicten het wereldnieuws en de beeldvorming beheersen, lijkt het alsof etnische groepen in één staatsverband een politieke tijdbom vormen die vroeg of laat zal afgaan.

Deze angst voor etnische conflicten is in verschillende theorieën verwoord. In noem er twee die voor mijn lezing van belang zijn. Volgens de eerste theorie zijn etnische groepen eenheden die om toegang tot hulpbronnen concurreren. Het gaat vooral om toegang tot de staatsmacht die de groepen in staat stelt om hun eigen achterban te accommoderen, dus banen te regelen, vergunningen en beurzen te verstrekken, publieke investeringen te doen ten voordele van de achterban, en ordinair te graaien uit de staatskas. Aan deze toegang tot hulpbronnen gaat natuurlijk een concurrentie om macht vooraf. Dat geschiedt doorgaans op basis van verkiezingen, maar het kan ook via militair geweld of door beheersing van politie en milisie zoals Guyana lange tijd demonstreerde. Deze etnische concurrentietheorie, die opvallend genoeg is ontwikkeld op basis van de ontwikkelingen in Guyana, is wereldwijd toegepast om etnische conflicten te verklaren.

De tweede theorie sluit aan op dit idee dat etnische groepen elkaar in de haren zullen vliegen. Deze theorie stond bekend als 'consociational theory' en nu als 'power-sharing', en wil de kans op conflict minimaliseren. Het recept is simpel: als etnische groepen met elkaar in conflict zijn of als er zo'n etnisch conflict nakende is, dan moeten de leiders samenwerken en één grote coalitie vormen. In deze 'grand coalition' verdelen de leiders de macht, bedwingen het conflict en realiseren de vrede. Waar de concurrentietheorie wijst op het etnische gevaar, komt de theorie van de 'power sharing' dus met de oplossing. Maar die oplossing is heftig bekritiseerd. Want het vooronderstelt bijvoorbeeld dat de leiders allemaal de situatie op dezelfde manier zien en dezelfde oplossing accepteren; dat zij volledige greep hebben op hun achterban en niet te maken hebben met verzet of afsplitsingen; dat leiders van coalitiepartners bereid zijn verregaande compromissen te sluiten; of dat zij zelf de macht willen delen. Elk van deze vooronderstellingen maakt het sluiten van een 'grand coalition' tot een hachelijke onderneming. Maar dat neemt niet weg dat 'power-sharing' één van de meest aanbevolen recepten is geweest om etnische conflicten te bedwingen.

'Power sharing' vindt ook plaats zonder dat er sprake is van etnische conflicten. Ik zeg het anders: niet elke brede etnische coalitie is de uitdrukking van etnische conflicten. Etnische coalities zijn vaak het gevolg van de demografische samenstelling van een samenleving. Als etnische groepen allemaal relatief klein zijn, dan komt dit ook tot uiting in de stembusuitslagen – vooropgesteld dat er etnisch gestemd wordt. Als geen enkele groep groot genoeg is om alleen te regeren, dan moeten de partijen samenwerken om een meerderheidskabinet te vormen, een stelling die overigens niet alleen voor etnische groepen geldt. Van Suriname is dit vaak beweerd: de etnische coalitevorming kwam noodgedwongen tot stand omdat geen enkele etnische partij demografisch groot genoeg was om alleen te regeren. Ik heb sterke twijfels ten aanzien van deze stelling. Na de verkiezingen in 1973 bundelden verschillende Creoolse partijen zich tot een anti-Hindostaanse coalitie, wat dus geen 'grand coalition' was. Dus juist in een periode van spanningen, dus wanneer er een 'grand coalition' gevormd zou moeten worden, zie je het tegenovergestelde gebeuren. Dat kleinere Javaanse en Hindostaanse partijen deelnamen aan deze NPK-kabinetten, die erop gericht waren om de VHP uit te sluiten van regeermacht, maakt deze regeringen niet tot grandcoalities. Daarvoor diende de grote

etnische partijen in de coalitie te zijn opgenomen, want alleen die vertegenwoordigen een substantieel deel van de etnische groep.

Maar het kan ook anders. Grandcoalitions of 'power-sharing' kan ook tot stand komen vanuit de ideologie dat je kleinere etnische groepen een speciale – bevoorrechte – plaats moet geven. Dat brengt rust op het politieke front en bevordert samenwerking. Dat is bijvoorbeeld het geval op Mauritius waar een grote Hindostaanse-meerderheid een vast aantal topposities in bestuur, leger en politie voor de Creoolse minderheid reserveert. Dat is heel bijzonder, want deze regeling is niet afgedwongen maar een uitvloeisel van een maatschappijvisie waarin minderheden worden betrokken bij 's-Lands bestuur. Ook bijzonder is dat verliezende politieke partijen op een vast aantal zetels in het parlement kunnen rekenen. Op deze manier krijgt de maatschappelijke oppositie een politiek podium en kan zij zichzelf doen horen. De wil om te luisteren in Mauritius komt ook tot uitdrukking in het reguliere overleg van ambtenaren met organisaties in de samenleving. Er is dus een permanente en meervoudige interface tussen samenleving en politiek op dit eiland. Uit deze organisatie spreekt geen machtspolitiek, maar de wil tot 'power-sharing' en het consolideren van een bestaande etnische vrede. Dat is een heel andere perspectief dan wat wij in het Caraïbisch gebied kennen.

Nu kunt u zeggen: ja, maar dat mooie verhaal over Mauritius zou anders hebben uitgezien als er geen overweldigende Hindostaanse meerderheid was. Dat zou kunnen. Maar hoeveel politici van demografisch dominante groepen treffen een dergelijke regeling met minderheden? Zelfs in de liberale democratieën van westerse landen zie je een dergelijke opstelling niet. In veruit de meeste landen zie je een verschijnsel dat de achttiende-eeuwse politieke filosoof, Alex de Toqueville, 'de tirannie van de meerderheid' noemde. En deze tirannie ontaart makkelijk in een dictatuur. Een actueel voorbeeld is Turkije, waar een democratisch gekozen kameraad Erdogan, zeer dictatoriaal een politieke massazuivering houdt en nog gesteund wordt door een meerderheid.

Minderheidsgroepen zijn politiek weerloos en blijven marginaal. Dat een dominante groep, zoals op Mauritius, minderheden zo nauw betreft bij het bestuur van de samenleving, is dus niet vanzelfsprekend. Mauritius is daarom een interessant model om te bestuderen. Dat geldt niet alleen voor de wijze waarop politieke instituten zijn opgezet, maar ook voor het bijbehorend leiderschap en ideologie.

Hindostaanse habitus

U begrijpt dat het leiderschap in plurale samenlevingen van bijzonder groot belang is. Leaders moeten laveren tussen het groepsbelang waarop hun macht is gebaseerd, en het nationaal belang waar zij als bestuurder voor verantwoordelijk zijn. Een dergelijke dualiteit geldt ook voor westerse landen, dat wordt vaak vergeten. Elke politieke partij vertegenwoordigt een segment van de bevolking en dus een groepsbelang, of dat nu boeren, arbeiders, dierenliefhebbers, nationalisten, vrouwen of ouderen zijn. Tussen het groepsbelang en het nationaal belang kan er spanning optreden, maar dat hoeft niet per se. Deze dualiteit is algemeen en geldt voor elke democratie. Het bijzondere van een plurale samenleving is dat eventuele spanningen, etnische vormen kunnen aannemen. Als leaders in een plurale samenleving te voorzichtig zijn, dan behartigen zij de belangen van hun achterban onvoldoende; leggen zij de eigen groep in de watten, dan krijgen ze andere etnische groepen tegen

zich en heb je een nationaal probleem. Dit is het algemeen vraagstuk waar het leiderschap in plurale samenlevingen zich voor geplaatst ziet.

Hindostanen tref je aan in twee categorieën plurale samenlevingen. In de eerste vormen zij een kleine of grote minderheid die formeel niet vertegenwoordigd is in 's-landsbestuur. Ik denk aan westerse landen als Canada, het VK, Australië, de VS en ook Nederland. Maar deze omstandigheid tref je ook aan in Zuid-Afrika en in tal van andere Afrikaanse en Aziatische landen. Hindostanen kunnen in deze landen als minderheid vertegenwoordigd zijn binnen in politieke partijen of eigen lobby's hebben, maar hebben geen politieke partijen die hen vertegenwoordigen. Dat is wel het geval in de tweede categorie van landen zoals Guyana, Trinidad, Mauritius, Fiji en Suriname. Ik beperk me tot deze tweede categorie van landen omdat hier het leiderschap zoals hiervoor geschetst van belang is. Het belangrijkste kenmerk van de tweede categorie landen is dat Hindostanen zijn vertegenwoordigd via een politieke partij.

Als we ons beperken tot de landen met een Hindostaanse politieke partij zien we opvallende overeenkomsten én verschillen. Laat mij beginnen met de overeenkomsten. Hindostanen nemen – met uitzondering van Mauritius – in praktisch alle plurale samenlevingen een ondergeschikte positie in. Ik heb het over de politieke positie, niet de economische of culturele. Het duidelijkst is dat het geval in Fiji waar er een lange moeizame relatie bestaat tussen het leger en de Hindostaanse gemeenschap. In Guyana is deze politieke onderschikking eveneens een makkelijk te constateren feit, al is die soms alleen waarneembaar in het openbare leven, de nationale media en de publieke discussies. Dat leidt tot een duidelijke politieke hiërarchie van etnische groepen. Bestudering van de etnische botsingen in deze landen wijst uit dat Hindostanen aanzienlijk minder geweld gebruiken dan Creolen, minder offensief zijn, minder op hun strepen staan, en meer incasseren. Hun positie is niet alleen bepaald door wat Creolen doen, maar ook door hun attitude om een zelfverkozen ondergeschikte positie in te nemen. Zo hopen zij erger te voorkomen. In Guyana en Fiji heeft deze onderschikking geleid tot een rampzalige emigratie, wat weer sterke negatieve consequenties heeft voor de economie, het intellectueel kader, en de politieke kracht van deze gemeenschappen.

Was het Johannes Speckmann of Rudolf van Lier die eens zei dat Hindostanen conflict-mijdend zijn? Dat was een keurige formulering. Het kan ook worden vertaald als: Hindostanen zijn politiek laf of bang, in dit geval voor Creolen die in alle genoemde landen hun directe rivalen zijn. Als dat zo is, dan is de tweederangspositie van Hindostanen niet een kenmerk van het leiderschap, maar van de gemeenschap. En dat kenmerk is dan ook niet zozeer Surinaams, maar een eigenschap van alle Hindostanen in de genoemde landen. Dergelijke specifieke groepseigenschappen worden habiti genoemd. Dat is meervoud voor habitus, - een verzamelwoord voor geneigdheden, geïnternaliseerde actie en reactiepatronen die kenmerkend zijn voor het karakter van mensen. Deze geneigdheden zijn geen dwingende uitkomsten van gedrag, maar tendensen. Zij zijn ook terug te vinden bij individuen, maar toegepast op etnische groepen zou men kunnen spreken van een etnische habitus. Dat betekent dat andere etnische groepen een ander habitusprofiel hebben, al kunnen die overlappen.

De literatuur over Hindostanen overziende, aangevuld met waarnemingen en gesprekken met personen in verschillende maatschappelijke posities over een lange reeks van jaren, heb ik getracht de habitus van Hindostanen te typeren. Dan kom ik uit op kenmerken als: het vermijden van conflict, buigzaamheid, inschikkelijkheid, het incasseren van tegenslag (ook als die onverdiend is), en een geneigdheid tot het sluiten van compromissen. Begrijp dit goed: een habitus is een geneigdheid, een predispositie. Het wil niet zeggen dat elke individuele Hindostaan dit gedrag zal vertonen. In de geschiedenis van de Surinaams-Hindostaanse bevolkingsgroep zijn er bijna militante afsplitsingen geweest, bijvoorbeeld de Actiegroep die juist ageerde tegen de overheersing van de Creoolse dominantie die tot uiting kwam in het kiesstelsel en de nationale symbolen; en afsplitsingen van de

HPP in 1973 en de Basispartij voor Vernieuwing en Democratie – ik meen in 1996 - die zich om verschillende redenen tegen de VHP keerden.

Aan de hand van Mauritius is het lastig om de Hindostaanse habitus te exploreren. Ik neem daarvoor Trinidad en Suriname, ook landen waar Hindostanen de tweede viool spelen, maar waar het proces veel meer is bepaald door de Hindostaanse habitus dan door Creools geweld. In beide landen hebben Hindostanen genoeg politieke ruimte gehad om zich te manifesteren. Dat hebben zij alleen op Trinidad gedaan, nauwelijks in Suriname. Op Trinidad zijn Hindostanen lange tijd buiten hoge politieke ambten gehouden. Het algemeen heersende gevoel was dat Hindostanen niet wilden mengen en dus geen recht hadden op volwaardig burgerschap van het land. Hindostanen zouden zich oriënteren op India en niet loyaal zijn aan Trinidad. Het is een bekend geluid, ook in Suriname. Typerend was de uitspraak dat een Hindostaan op Trinidad daarom nooit en te nimmer president zou kunnen worden. Die situatie is inmiddels sterk veranderd. Hindostanen op Trinidad zijn doorgedrongen tot de hoogste politieke ambten en dankzij langdurige en volhardende strijd zijn zij erin geslaagd om erkend te worden als volwaardige burgers.

Ik wijs erop dat een belangrijk deel van de Creoolse bevolking op Trinidad, zelfs de black power beweging toentertijd, politiek open stond voor de eigenheid van Hindostanen. Trinidad is waarschijnlijk de meest open plurale samenleving van het Caraïbisch gebied. Typerend voor dat land is niet alleen de hoge mate van doglarisering – dat is de raciale en culture menging tussen Hindostanen en Creolen – maar ook de grote menging van Hindostanen en Chinezen, in de wetenschap ook bekend als Chindian. Chindians zijn voor Surinamers een beetje onbekend, want wij zijn gewoon aan de menging van Creolen en Chinezen. Chindians zijn op Jamaica, Trinidad en Guyana niet onbekend, maar de grootste Chindian gemeenschappen treft men aan in Maleisië, Singapore, India, en Hong Kong. En ondanks de grote mate van culturele en raciale menging op Trinidad zie je dat Hindostanen in de politiek een beduidend minder assertieve opstelling hebben vergeleken met Creolen.

Ook in Suriname zie je deze politieke ingetogenheid van Hindostanen. Met uitzondering van de periode rondom de onafhankelijkheid hebben wij nooit scherpe etnische tegenstelling gekend. Ik kan één stap verder gaan en stellen dat ook de tegenstelling rondom de onafhankelijkheid geen structurele tegenstelling was tussen etnische groepen, maar een politieke momentopname die de botsende wensen van twee kampen uitdrukte. Jazeker, het eerste NPK-kabinet heeft de VHP bewust uitgesloten, maar alleen om de onafhankelijkheid te realiseren. Deze verklaring roept wel de volgende vraag op: waarom was een tweede NPK-kabinet nodig? Dat is een puzzel, want er had toen best een grand coalition gesloten kunnen worden. Maar waarom zou de NPS dat willen? Zij had immers de macht en een cadeau van Nederland van 3,5 miljard gulden. Deze onwil illustreert dat de theorie van 'power-sharing' sterk afhankelijk is van de kwaliteit van het leiderschap. De NPK wilde geen macht delen, politiek noch financieel. En die gesloten houding was dankzij de Hindostaanse habitus niet moeilijk vol te houden.

Door hun habitus konden Hindostanen in twee vormen moeiteloos op achterstand worden gezet. De eerste is de ontbinding van de sociale cohesie van de gemeenschap. Steeds meer Hindostanen verlaten de eigen groep. Indicatoren van deze langzame ontbinding van de Hindostaanse gemeenschap zijn het groeiend aantal gemene huwelijken, de inruil in het dagelijks leven van het Sarnami Hindostani voor het sranan tongo, het groeiend aantal Hindostanen dat stemt op de NDP of lid is van deze partij, en meer in het algemeen een algemene leefcultuur waarin Hindostaanse elementen steeds minder vaak voorkomen. De andere achterstand heeft betrekking op het kiesstelsel. Dat is zodanig gecomponeerd dat districten waar Creolen en Marrons wonen met minder stemmen aan een zetel komen dan districten waar vooral Hindostanen wonen. Dat heeft zich

herhaaldelijk gewroken, vooral tijdens verkiezingen. Maar het is mij niet bekend dat het Hindostaanse politiek leiderschap zich ooit druk heeft gemaakt om deze gestage aftakeling van haar machtspositie.

Lahmon's leiderschap

Dames en heren, ik heb betoogd dat Hindostanen in enkele plurale samenlevingen een zelfverkozen tweederangspositie innemen, althans in de politiek. Deze zelfverkozen positie heb ik verklaard vanuit hun etnische habitus. Hoe staat het met de leider van zo'n etnische groep? Heeft de leider dezelfde habitus? In dat geval kan je zeggen dat elke gemeenschap de leiders krijgt die ze verdient. Maar hier stuiten we op een dilemma. De leider moet zich een beetje loskoppelen van de gemeenschap om er bovenuit te stijgen, moet de vrijheid nemen om richting te bepalen. Dat is leidinggeven. De leider moet dus een beetje lijken op de uitkijk in de mast van een zeilschip, die onderdeel van het schip blijft, met de 'vloer' communiceert, tegelijkertijd ver kijkt, en koers zet. Hiervoor moet een leider ballen hebben. Doet hij dat niet, dan is hij eerder wrakhout dat op de golven meedrijft. Ik zeg anders: een leider moet ook een massa durven opvoeden door met haar in gesprek te gaan en een ander standpunt te verdedigen. De vraag is dus: komt Lachmon in de buurt van dit profiel van een leider?

Lachmon, geboren in Nickerie, maar verder gevormd in Paramaribo, volgde zijn opleiding tot praktizijn bij de lichtgekleurde Creoolse advocaat De Miranda. Hij heeft verschillende levenspartners gehad, allen van niet-Hindostaanse afkomst. Hij deed volop mee met sociale leven van de Creoolse elite, was graag gezien in de buiten sociëteit het Park, en liet zich ook graag zien op allerlei openbare gelegenheden. Uit verschillende beschrijvingen komt naar voren dat hij graag geaccepteerd wilde worden door de Creolen, niet door Hindostanen. Lachmon, de leider van de Hindostanen, was erg vercreoliseerd. En deze eigenschap maakte het mogelijk dat hij een netwerk had met de top van andere politieke partijen en met hen kon omgaan en één van hen worden. Hij was meer extern gericht dan intern naar de Hindostaanse groep.

Een vluchtige vergelijking met de leiders van Guyana en Trinidad leert dat het daar ook niet veel anders was. De leider van Guyanese Hindostanen, als ik Chedie Jagan zo mag noemen, had een blanke vrouw. Beide waren sterk verwesterd, propageerden het socialisme, en droegen niet bepaald de Hindostaanse cultuur uit. De Hindostaanse oppositieleider op Trinidad, Rudranath Capildeo, was eveneens met een niet-Hindostaanse vrouw getrouwd. Zowel Jagan als Capildeo spraken Engels op podia, niet het gebroken Hindi waar we in Suriname zo verzot op zijn. Wat ik wil zeggen is dat het Hindostaanse leiderschap van het eerste uur sterk verwesterd of vercreoliseerd was en dat moest zijn om betrokken te raken bij 's-Lands bestuur. Evenals deze leiders stond ook Lachmon voor de noodzaak om een emancipatiestrijd te voeren, maar hij miste de strijdvaardigheid en de felle oppositionele opstelling die zijn collega's in de regio bezaten.

Ondanks een verregaande mate van creolisering, misschien moet ik zeggen: verstedelijking, wordt één van de vele draden door de geschiedenis van het VHP-leiderschap gevormd door het zogenoemd Creools gevaar. In eerdere studies heb ik betoogd dat de VHP een natuurlijk uitvloeisel was van de groepscohesie die in de koloniale tijd al vergevorderd was. De etnische partijvorming was hooguit een reactie op de poging van lichtgekleurde Creolen om hen uit te sluiten van het algemeen kiesrecht. Maar in die tijd – we praten over de periode 1945-1949 – waren zwarte Creolen geen machtsfactor, en ook geen bedreiging voor Hindostanen. Als dit waar is, dan had de etnische grondslag van de VHP niets te maken met een eventuele angst voor zwarte Creolen. Toch is dat

argument tijdens de eerste en latere verkiezingen gehanteerd. De zwarte Creolen waren in die tijd bondgenoten in de verbroederingsperiode, pakweg midden jaren vijftig tot de tweede helft van de jaren zestig, daarna van 1969-1973, en na het herstel van de democratie, met uitzondering van één regeerperiode, van 1987 tot 2010. Deze lange verbroedering met Creolen lijkt nauwelijks te worden verdisconteerd in de politieke analyses. Het maakt in elk geval het argument dat er een Creools gevaar was in Suriname en dat Lachmon de beschermheer is geweest van Hindostanen, ongeloofwaardig. De politieke uitsluiting van Hindostanen begon pas tijdens de NPK-kabinetten en sinds de verkiezingen van 2010 tot nu.

Al ben ik het niet met hem eens, Lachmon geloofde wel in de noodzaak van verbroedering. Maar waarom moest er verbroederd worden? Het concept vooronderstelt een latent conflict en de bezwering daarvan, want alleen dan wordt begrijpelijk dat de ander 'broeder moet worden'. En dat broederschap wilde Lachmon alleen aflezen aan machtsdeling. Deze oriëntatie op 'power-sharing' bracht Lachmon al in de jaren vijftig in de praktijk toen hij betoogde dat de VHP, hoewel hij de verkiezingen had verloren, als grote partij toch moest deelnemen aan de regering. De gouverneur moet gelachen hebben om bijzondere interpretatie van het constitutionele recht in Suriname, maar Lachmon is deze behoefte aan 'power-sharing' nooit kwijtgeraakt. Hij wilde dat anderen de macht met hem moesten delen en deelde zelf de macht met anderen waar hij kon.

Ik breng kort in herinnering wat de kenmerken zijn van de Hindostaanse habitus: het vermijden van conflict, buigzaamheid, inschikkelijkheid, het incasseren van tegenslag, en een geneigdheid tot het sluiten van compromissen. Als je het boek van Evert Gonesh over Lachmon leest, dan waren dit ook saillante eigenschappen van Jagernath Lachmon. Jules Sedney zou hieraan hebben toegevoegd: de angst voor Creolen. Hij schreef eens dat Lachmon hard was voor Hindostanen en bang voor Creolen. Dat was een opvallende uitspraak. Lachmon was in de omgang met Creolen open, zelfs joviaal, maar tegenover Hindostanen was hij bepaald geen prettig en toegankelijk mens. Hij was hooghartig, soms hatelijk, ook wraakzuchtig, hij kon geen kritiek hebben en klaagde vaak hij niet werd begrepen of gewaardeerd.

Deze kenmerken hebben belangrijke politieke gevolgen gehad. Een aanhoudend gevolg is de slechte communicatie tussen Hindostaans leiderschap en gemeenschap. Als er contact is, dan heeft die betrekking op een concrete wens, niet op het ontwikkelen van een visie op de toekomst van het land. Lachmon eiste gehoorzaamheid. Het is daarom geen toeval dat de VHP niet veel verder kwam dan het bepleitten van investeringen in de landbouw en onderwijs. Dat is merkwaardig omdat iedereen uit de landbouw vluchtte. En intellectuele input, zeker van mensen uit de diaspora, werd mondjesmaat op prijs gesteld, meestal afgeweerd.

Lachmon had nog een lastige eigenschap, die voortkwam uit ofwel een gebrek aan visie, ofwel de roemruchte vrees voor Creolen. Dat was de angst om voor, wat nu wordt genoemd, 'etnisch' te worden uitgemaakt. Dat had een sluipende afbraak van Hindostaanse loyaliteiten tot gevolg. Deze kwestie heeft een lange geschiedenis, wat begon toen de NPS beweerde dat de 'N' in haar naam staat voor het 'Nationale', terwijl de VHP niets nationaals zou hebben. Het antwoord hierop is simpel: elke politieke partij, ook de NPS, vertegenwoordigt slechts een segment van de bevolking. Dat segment is een deel van de totale bevolking en dus deel van het nationale. De VHP is volgens deze redenering even nationaal als de NPS, ongeacht de naam die partijen dragen. Maar met zo'n argumentatie zou Lachmon in aanvaring komen met de Creolen. Dus wat doet hij? Hij dokt! En hij bleef dokken en zijn opvolgers hebben hem daarin gevolgd. Geen enkele VHP-leider heeft het gewaagd dergelijke exclusieve claims op de nationale identiteit, ook niet van latere politieke partijen als de PNR en de NDP, tegen te spreken. De angst zat in de VHP-genen en zit volgens mij daar nog.

Een belangrijke rechtvaardiging van deze angst is de riethalm ideologie. Deze ideologie is gebaseerd op de analogie dat tijdens een storm een stevige boom ontworteld raakt, terwijl een riethalm buigt en zich na afloop weer opricht. Toegeven is dus wijsheid, en het onderste uit de kan willen is destructief. Dankzij deze wijsheid zou Lachmon voorkomen hebben dat zich in Suriname dezelfde moorddadige taferelen hebben voorgedaan als in het buurland Guyana in de jaren zestig. Maar deze rechtvaardiging overtuigt mij niet.

Dit argument is breed gedragen in de Hindostaanse gemeenschap en daarom sta ik hier wat langer bij stil. Mijn eerste bezwaar tegen dit argument is dat er geen storm was in Suriname. Waarom zou je dan moeten buigen? De zwarte Creolen tijdens Pengel waren toen bondgenoten van de Hindostanen. Jazeker, er was straatmolest in Paramaribo, maar politiek waren Lachmon en Pengel maten. Door zijn nationale statuut stond Lachmon gevoelsmatig voor politieke veiligheid en heeft hij aanzienlijk heeft bijgedragen aan de vanzelfsprekende aanwezigheid van Hindostanen in Suriname. Hindostanen waren geen Aziaten die terug moesten gaan naar India, maar Surinamers. Hindostanen hadden de facto een Surinaamse politieke identiteit. Lachmon hoefde dus geen riethalm te spelen.

Een tweede argument tegen de riethalm-ideologie: hoe verklaar je dat de volgende twee generaties VHP-leiders dat gesprek over de plaats van Hindostanen in de Surinaamse natie ook uit de weg zijn gegaan? Dat kan toch niet gelegen hebben aan die niet-bestaande storm? Laten we aannemen dat er een storm is geweest die noodzaakte tot dokken. Heeft die storm soms drie generaties geduurd? Of zijn de leiders kromgegroeid omdat ze zo lang krom hebben gelegen? Ik hou het erop dat hier de Hindostaanse habitus overheerst. Dit gebrek aan politieke moed heeft het naar mijn inzicht mogelijk gemaakt dat partijen met een nationalistische retoriek de etnische politieke partijen konden overrulen.

Mijn derde tegenargument: stel dat ik ongelijk heb, dan nog is het de vraag of Suriname zou gaan lijken op Guyana. De verschillen tussen de twee landen zijn veel groter dan op het eerste gezicht lijkt. In Guyana waren Hindostanen en Creolen in die periode – en nog steeds - sterk gescheiden langs lijnen van stad en districten. Tussen deze groepen waren er niet alleen culturele en machtspolitieke tegenstellingen, maar ook economische. Een ander cruciaal verschil met Suriname was dat de socialistisch en nationalistisch geïnspireerde leiders betrokken waren in de koude oorlog. Hun politieke zetten werden sterk bepaald door buitenlandse mogendheden. Deze krachten waren niet aanwezig in Suriname. Ik twijfel daarom ook of de analogie met Guyana terecht is.

Lachmon's habitus wordt soms verklaard met verwijzing naar de Ahimsa filosofie van Mahatma Gandhi. Volgens deze interpretatie zou Lachmon niet bang zijn, maar vredelievend. Het conflict mijndend gedrag zou van Mahatma Gandhi zijn overgenomen. *Ik - geloof - daar - geen - fluit - van.* Gandhi was geen bangerik, maar strijdbaar, hij mobiliseerde de massa tegen de Engelsen en stond in de frontlinie van de onafhankelijkheidsstrijd van India. Gandhi's filosofie was juist de strijd aangaan, de confrontatie zoeken, met één belangrijk kenmerk: geen geweld gebruiken, de strijd geweldloos voeren. Dat voorbeeld is later nagevolgd door Martin Luther King in de Verenigde Staten en Nelson Mandela in Zuid-Afrika. Gandhi, King en Mandela zijn met hun mensen de straat opgegaan en hebben gestreden voor lotsverbetering. Dat geldt niet voor Jagernath Lachmon, die elke strijd en confrontatie schuwde. Het spijt me, maar ik vind elke relatie tussen Lachmon en Gandhi misplaatst en gezocht.

Lachmon had twee andere eigenschappen die hem waardering opleverden, van zijn creoolse vrienden, niet zozeer van Hindostanen. De ene eigenschap was z'n geloof in de rechtstaat. Die oriëntatie op de formele organisatie van de parlementaire democratie had hij al vroeg in zijn politieke loopbaan. Hij was een formalistische denker die begeistert was door het formele politieke spel en weinig oog had voor de sociaaleconomische noden van de bevolking. Zijn geloof in de rechtstaat kwam scherp tot uiting tijdens de onderhandelingen met de militairen die de regeermacht wilden overdragen. Hij was het boegbeeld van de democratie, hij eiste zijn creoolse politieke vrienden terug, hij wilde garanties voor de rechtsprocedures, en... hij kreeg het allemaal gedaan. De militairen apprecieerden hem als een formeel clean politicus en kozen hem uit als de grote bemiddelaar en regisseur van de herstelde democratie. En dat hing samen met zijn tweede eigenschap die hij zorgvuldig bewaakte: de neutraliteit.

Er valt veel voor te zeggen dat Lachmon graag parlamentsvoorzitter speelde omdat hij daar een neutrale gedaante aan kon nemen. Hij was tegen wil en dank leider van Hindostaanse boeren die na de Tweede Wereldoorlog massaal naar Paramaribo trokken. Omdat er geen industrialisatie was, en ook geen andere bronnen van werkgelegenheid, werden deze werkloze boeren door de VHP aan een overheidsbaan geholpen. Dit regelen, zoals het in Suriname bekend staat, was kenmerkend voor alle politieke partijen en werd een wezenlijke deel van de politieke cultuur van het land. Opmerkelijk was dat het altijd de VHP-ministers waren die hun achterban regelden, niet Lachmon. Hij maakte zijn handen niet vuil, hij bleef – figuurlijk gesproken – in het wit rondlopen, al had hij de bijnaam 'Lachmon van Oranje', waarmee niet de partijkleur van de VHP werd bedoeld, maar zijn vertrouwen in Nederland. Die, bijna pathologische behoefte aan neutraliteit, die angst om voor 'etnisch' uitgemaakt te worden, kwam ook tot uiting in de herhaaldelijke naamsverandering van de VHP. Aanvankelijk stond de VHP voor Verenigde Hindostaanse Partij (1949), toen werd het Vatan Hitkari Partij (1966, Partij ter Bevordering van het Nationaal Welzijn), en dan weer Vooruitstrevende Hervormers Partij (1973). In de twee laatste namen is het etnisch element weggepoetst. De VHP wilde al sinds 1966 geen etnische partij zijn, wat duidt op een niet-erkende maar langdurige en ernstige politieke identiteitscrisis.

Deze worsteling met het etnische karakter van de partij komt ook tot uiting in de innige wens van de huidige VHP-voorzitter om een multi-etnische partij te worden. Meneer de voorzitter, beste Chan, ik heb het eerder gezegd en herhaal het hier: je wordt geen multi-etnische partij omdat je het wilt, al ga je honderd keer op de foto met Chinezen en Marrons, en schuif je andere etnische poppetjes naar voren. Je wordt een multi-etnische partij omdat andere groepen iets in jouw partij zien, iets dat hun dagelijks leven ten gunste beïnvloed. Krediet krijg je niet omdat je erom vraagt, krediet krijg je omdat je kredietwaardig bent. Dat geldt ook voor politiek krediet.

Een goed voorbeeld is het krachtige optreden van de toenmalige minister van Justitie Chan Santokhi die erin slaagde om de criminaliteit terug te dringen. De criminaliteit was - en is nog steeds - een nationale zorg, het treft iedereen. Door zijn succes oogstte de toenmalig minister Santokhi veel waardering. Hij werd populair bij alle etnische groepen. Dat was het effect van het behartigen van een nationaal belang. Zo kan je brede maatschappelijke issues definiëren die iedereen aangaat en snel resultaten genereren. Bijvoorbeeld: de verkeerssituatie, de ambtelijke corruptie, de geluidsoverlast, de kinderopvang, de ouderenzorg, en de kleine criminaliteit. Niet alles vereist grote investeringen of is van lange duur. Je kan politiek veel bereiken door samen met beroepsgroepen of instellingen strategische keuzes te maken die met een geringe investeringen een groot rendement opleveren. Dat zijn de zogenaamde quick-win onderwerpen waarmee je snel politiek krediet kan

verwerven. Maar het vereist visie, strategisch denken, kader, en daadkracht om deze mogelijkheden te benutten. Chan, je zou eens een serieus gesprek moeten voeren met die minister.

De VHP habitus

Dames en heren, ik zal nu de stelling verdedigen dat er een verbluffende continuïteit is tussen Lahmons habitus en van zijn opvolgers Sardjoe en Santokhi. Het leiderschap van Ram Sardjoe werd als Shanti-politiek getypeerd en was niets meer dan een terminologische variant op verbroedering - gericht op het bezweren van een ingebeeld etnisch conflict. Shanti-politiek en een Nieuw Front coalitie vormen met de NPS is een politieke inconsistentie die weinig mensen is opgevallen. En hoewel het leiderschap van Santokhi geen duidelijke ideologie heeft, behalve dan het streven naar een multi-etnische partij, is de praktijk nog steeds dat de VHP opvallend passief is. Elke leider heeft een eigen vlag: 'verbroedering' bij Lachmon, 'Shanti' bij Sardjoe en 'Multi-etnische partij' bij Santokhi. En in alle drie termen komen de interraciale verhoudingen tot uitdrukking. Ik denk dat het drie grote missers zijn. Als deze termen de identiteit van de partij uitdrukken dan komt daarin een obsessie met de Creoolse groep tot uitdrukking en niet een perspectief op de ontwikkeling van het land of het belang van de eigen doelgroep. Van Lachmon kon worden gezegd dat het zijn habitus was, maar Sardjoe en Santokhi hebben die kritiekloos gecontinueerd.

Ik heb zojuist uiteengezet dat een nationaal leider in een democratisch bestel naast het eigen groepsbelang ook – en misschien vooral – het nationaal belang moet behartigen. Tot aan de onafhankelijkheid is de nationale ontwikkeling grotendeels gedictieerd door de ontwikkelingspolitiek van Nederland. Surinaamse politieke partijen, met name de VHP en de NPS, hebben daar nauwelijks enige inbreng gehad. Na de restauratie van het parlementair stelsel in 1987 zijn opeenvolgende regeringen doorgestaan met de oude politiek die bestond uit het binnenhalen van ontwikkelingsgeld en de exploitatie van grondstoffen. Suriname bleef zodoende een kwetsbare grondstoffenproducent zonder veel werkgelegenheid te creëren. Die situatie bestaat sinds de 2e wereldoorlog en is sindsdien niet veel veranderd. En ondanks grote sociaaleconomische noden in de jaren tachtig en negentig, bleef Lachmon 'verbroederen verbroederen' roepen, en Sardjoe maar 'Shanti Shanti' doen, terwijl Santokhi denkt dat hij de verbroedering én de Shanti beide in de VHP kan binnenhalen door 'multi-etnisch' te worden. Het is opvallend dat alle politieke leiders van de VHP, ondanks de zeer gewijzigde politieke, demografische en economische omstandigheden, dezelfde preoccupatie met interraciale verhoudingen vertonen.

In zo'n situatie en met Lachmon 'als leider is het niet verwonderlijk dat er nauwelijks contact was met de massa, vergelijkbaar met de ongedwongen interactie zoals we die zagen bij Jopie Pengel of Desi Bouterse. Lachmon was meer bezig met zijn partijgenoten en z'n politieke vrienden en rivalen dan met zijn achterban. En het grootste deel van deze vrienden en rivalen waren niet-Hindostanen. Maar elke politiek leider moet zich verhouden tot de achterban. Van de eigenschappen die de habitus van Lachman vormde was het vooral de hooghartigheid wat de VHP-leiding altijd heeft gekenmerkt en wat ook in stand gehouden is door de onderdanigheid van de kringen om de opeenvolgende partijleiders. Hier zien we een combinatie van hoogmoed en onderdanigheid die kenmerken zijn geworden van de VHP-partijcultuur. Zij vormen bepaald geen goed recept om een open democratische partijcultuur te creëren, om respect en loyaliteit te genereren, en om visie en kader te ontwikkelen. De VHP-leiding heeft langdurig ernstig onderschat hoezeer ontoegankelijkheid en rancune heeft geleid tot vijandigheid bij een toenemend aantal Hindostaanse families. En dan zeg ik het nog mild: in sommige Hindostaanse families, en niet alleen in Nickerie, spreekt men met haat en verachting over de VHP.

Tegenover Creolen positioneerde Lachmon zich als de grote verbreederaar, maar als ik Sedney moet geloven, was hij een bange vredesduif. Laten we dat politieke moed noemen. Moed zonder angst is geen moed, maar een gewone handeling. Enkele jaren geleden mocht ik naar aanleiding van de eerste Jagernath Lachmon lezing Chan Santokhi bevragen over dit karakter van Lachmon. Hij wees de kwalificatie ‘bange vredesduif’ resoluut af en gaf het beste antwoord dat hij kon geven: Lachmon heeft z’n rug recht gehouden toen hij met de militairen onderhandelde over de terugkeer naar de democratie. Dat getuigt niet van bangheid.

Toch is het argument van Santokhi niet afdoende. Maar je rug recht houden, sluit angst niet uit: je kan immers bevend en zwetend je vasthouden aan je principes. Lachmon’s momenten van moed waren schaars, hij was vaak niet zichtbaar omdat hij de luwte verkoos. Hij was braaf, formeel en verknocht aan het parlement waar hij zo graag voorzitter van wilde zijn en waar hij veilig de broederschap kon prediken. Bezien over zestig jaar VHP-politiek was het kenmerkende van hem juist de beschreven Hindostaanse habitus, met een lauwe interesse in de belangen van zijn achterban of de ontwikkeling van de natie. Evenals Lachmon zijn latere VHP-leiders niet gericht op wat er met het land moet gebeuren, wat ervoor nodig is, hoe je dat het beste kon realiseren, wie de beste partners daarbij kunnen zijn. Nee, ze zijn vooral geïnteresseerd in de volgende verkiezingen. Dat is een droevige balans.

Afronding

Dames en heren, ik ga langzaam naar een afronding toe.

Wat is het antwoord op de drie vragen die ik aan het begin van de lezing stelde. De eerste vraag luidde: Wat is de betekenis van Lachmon voor Hindostanen? Mijn antwoord is dat Lachmon door de samenwerking met Creolen (NPS en PNP) heeft bijgedragen aan de maatschappelijke en politieke emancipatie van Hindostanen. Dat kwam tot uiting in de vertegenwoordiging van Hindostanen in het overheidsapparaat en in het stedelijk leven. Ik zeg met opzet niet ‘het economisch leven’, want het ondernemerschap van Hindostanen heeft zich onafhankelijk van de politieke ontwikkelingen ontplooid. Lachmon was een bange politicus, maar had de moed om voor zijn idealen te staan. Die waren helaas beperkt. Misschien doe ik hem onrecht aan, maar veel verder dan rechtstaat, onderwijs en landbouw kwam hij niet. Het gevolg van de bangheid was dat hij zich nauwelijks involveerde met de gemeenschap die hij wilde vertegenwoordigen. Hij lette erg op zijn reputatie, hij wilde vooral neutraal zijn, boven de partij zweven, vooral niet ‘etnisch’ zijn, en een nationale rol spelen. Dat remde hem af om zich actief te bemoeien met de massa. Anders gezegd: hij heeft zich teveel ontkoppeld van zijn achterban en liep dus te ver voor de troepen uit.

De tweede vraag luidde: wat is de betekenis van Lachmon voor Suriname? Mijn antwoord is: Lachmon heeft in Suriname bijgedragen aan een politieke cultuur van compromissen sluiten en coalities aangaan. Maar een politieke erfenis kan je ook terzijde schuiven of verkwaselen. De NPK-kabinetten en NDP-regering hebben grote etnische groepen uitgesloten van regeringsdeelname en daarmee gedemonstreerd dat je ook zonder etnische coalities kan regeren. Lachmon’s erfenis van compromissen sluiten en ‘power-sharing’ vindt dus niet altijd navolging. Lachmon was meer betrokken bij het politieke bedrijf dan bij het dagelijkse leven van eenvoudige Hindostanen. Hij had geen visie op de sociaaleconomische toekomst van het land, hij interesseerde zich vooral voor de politiek en viel op door zijn formele en behoudende opstelling. Hoe graag hij ook een nationale rol wilde spelen, hij slaagde er niet in om een visie te ontwikkelen waarin alle etnische groepen een plaats kregen. Wat hij vanuit een nationaal perspectief wel gedaan is de Hindostaanse gemeenschap een gevoel van veiligheid en politieke identiteit geven. De vormgeving van die politieke veiligheid en identiteit is nauw verbonden met zijn leiderschap.

De derde vraag was: wat is de betekenis van Lachmon voor de politiek in plurale samenlevingen? Ik zie hier zijn grote politieke betekenis. Lachmon heeft het vraagstuk van leiderschap in plurale samenleving verpersoonlijkt. Zijn opstelling in de Surinaamse politiek heeft duidelijk gemaakt dat plooibaar leiderschap in plurale samenlevingen cruciaal is voor de politieke stabiliteit. Ongeacht de motieven van waaruit de plooibaarheid kwam, door zijn nadruk op het sluiten van compromissen en het volgen van rechtstatelijke procedures, heeft hij een flexibiliteit verwoord zonder welke politiekvoering in plurale samenleving, en überhaupt in elke democratische samenleving, zou vastlopen. Hiermee overstijgt zijn betekenis die van de Hindostaanse gemeenschap en van Suriname. Elke parlementaire democratie is gebaat bij de waarden en eigenschappen die Lachmon heeft uitgedragen, op straffe van het vastlopen van coalitievorming en besluitvorming. Dit vastlopen heeft Suriname ook gekend toen het tweede NPK-kabinet geen macht en welvaart wilde delen met de VHP. De arrogantie die zich toen meester maakte van de regerende partijen, heeft een gewelddadige militaire reactie uitgelokt. Het verdere verloop van de politieke geschiedenis is ons bekend.

Nog één laatste opmerking. Mijn analyse over Lachmon en de VHP heeft vooral aan het licht gebracht dat hij gepreoccupeerd was door de interraciale verhoudingen. Maar het is goed te onderstrepen dat Suriname geen raciale botsingen heeft gekend, ook niet in periodes van grote schaarste aan goederen en prijsstijgingen. Als Surinamers hebben gecrepeerd, dan was het vooral door economische ontwikkelingen. We hebben drie van dergelijke periodes gekend: de schaarste tijdens het militaire regime, wat het gevolg was van een politieke boycot die samenviel met een daling van de bauxietprijzen op de wereldmarkt; de IMF-interventie in de jaren negentig, wat het gevolg was van over lange termijn opgebouwde macro-economische onevenwichtigheden; en de huidige crisis, wat het resultaat is van een daling van grondstoffenprijzen, monetair wanbeleid, excessieve overheidsuitgaven, en grootschalige corruptie. 'Elk nadeel hebt een voordeel', zei een Nederlandse filosoof eens. De huidige crisis biedt de VHP een uitgelezen kans om een visie op de toekomst te ontwikkelen en de bevolking te overtuigen dat zij een reëel alternatief is. Dan komt die multi-etnische partij die Chan Santokhi zo graag heeft vanzelf van de grond. Want er is niets etnisch aan het lijden van de Surinaamse bevolking.

Ik dank u voor uw aandacht.

Ruben Gowricharn